

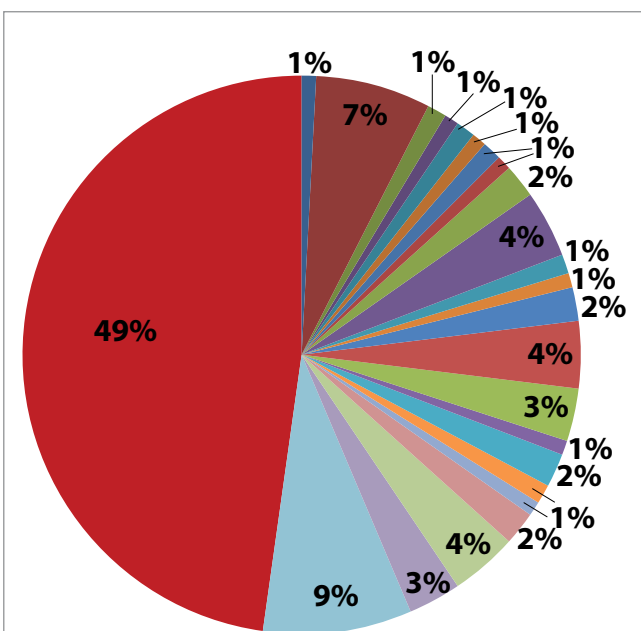

І.П. Мазур

Продовження. Початок у № 2.

Медичні кадри за спеціальностями «Педіатрія»

До розділу «Педіатрія» належать 25 лікарських спеціальностей, за якими працюють 18 251 особа, зокрема 8981 педіатр (49%) і 9270 високоспеціалізованих фахівців (51%). Співвідношення останніх до лікарів первинної спеціалізації становить 1:1. Водночас, за даними НСЗУ, 4398 педіатрів є лікарями первинної ланки (рис. 5).

- Дитяча алергологія (130 осіб)
- Дитяча анестезіологія (1270 осіб)
- Дитяча гастроентерологія (201 особа)
- Дитяча гематологія (128 осіб)
- Дитяча гінекологія (264 особи)
- Дитяча дерматовенерологія (177 осіб)
- Дитяча ендокринологія (234 особи)
- Дитяча імунологія (61 особа)
- Дитяча кардіоревматологія (291 особа)
- Дитяча неврологія (735 осіб)
- Дитяча нефрологія (98 осіб)
- Дитяча онкологія (33 особи)
- Дитяча ортопедія та травматологія (450 осіб)
- Дитяча отоларингологія (713 осіб)
- Дитяча офтальмологія (590 осіб)
- Дитяча патологічна анатомія (70 осіб)
- Дитяча психіатрія (332 особи)
- Дитяча пульмонологія (104 особи)
- Дитяча урологія (92 особи)
- Дитяча фтизіатрія (309 осіб)
- Дитяча хірургія (820 осіб)
- Дитячі інфекційні хвороби (531 особа)
- Неонатологія (1637 осіб)
- Педіатрія (8981 особа)

Рис. 5. Розподіл фахівців за лікарськими спеціальностями «Педіатрія»

І.П. Мазур, д.м.н., професор,
К.О. Надутий, Національна лікарська рада України,
А.В. Ананьєва, Національна медична академія післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика, м. Київ

Медичні кадри України: аналіз за 2018 рік

К.О. Надутий

Медичні кадри за спеціальностями «Стоматологія»

У 2018 році в Україні працювали 25 651 стоматолог, а саме 17 540 лікарів-стоматологів і терапевтів-стоматологів, 1919 дитячих стоматологів, 2113 хірургів, 3331 ортопед і 748 ортодонти (рис. 6).

Розподіл за внутрішньогалузевою спеціалізацією серед стоматологів найбільше відповідає сучасним вимогам. 68% із них мають спеціалізацію «стоматологія» та «терапевтична стоматологія» й умовно можуть бути віднесені до лікарів первинної ланки надання стоматологічної допомоги. Частка високоспеціалізованих фахівців – ортодонти, дитячих стоматологів, хірургів – становить 32%, що загалом відповідає внутрішньогалузевому співвідношенню спеціальностей у країнах Європи.

Медичні кадри, віднесені до лікарських спеціальностей «Інші»

Відповідно до затвердженої номенклатури, розділ «Інші» включає 58 спеціальностей, за якими працюють 35 743 фахівці. Найбільшою є кількість спеціалістів з організації й управління охороною здоров'я – 10 360, у тому числі 945 фахівців зі статистики (табл. 3, рис. 7).

Медичні спеціалісти, котрі працюють у лікувально-профілактичних закладах різних форм власності

У 2018 році 156 863 лікарі (84,55%) працювали в закладах Міністерства охорони здоров'я (МОЗ) України, 9968 (5,4%) – в інших міністерствах і відомствах, 18 844 (10,1%) – у приватних структурах. Найбільшу кількість спеціалістів, які працюють у приватних закладах, становлять стоматолози – 8079 осіб (31,5%), фахівці терапевтичного профілю – 2659 (7,6%), хірургічного профілю – 1507 (5,5%), акушери-гінекологи – 1051 (9,2%), дерматовенерологи – 568 (17,1%), педіатри – 544 (6,0%), лікарі загальної практики – сімейної медицини – 303 (2,0%).

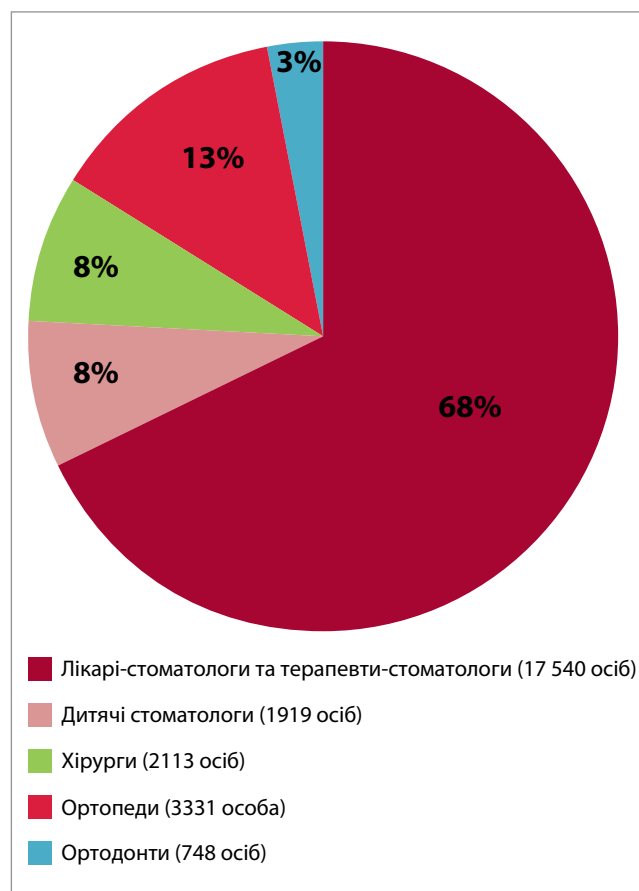

Рис. 6. Розподіл фахівців за лікарськими спеціальностями «Стоматологія», котрі надають медичну допомогу населенню України

Забезпеченість України лікарями

Спостерігається тенденція до зменшення кількості медичних спеціалістів із вищою освітою. У 2010 році в Україні було 224 876 лікарів, і забезпеченість становила 49,3 на 10 тис. населення. У 2014 році – вже 185 945 фахівців, рівень забезпеченості – 43,5. У 2018 році працювали 185 675 лікарів, і показник забезпеченості медичними спеціалістами становив 44,2 на 10 тис. населення (рис. 8).

Забезпеченість лікарями в системі МОЗ

В установах МОЗ України працюють 156 863 лікарі, включаючи співробітників науково-дослідних інститутів (НДІ) та закладів вищої освіти (ЗВО). Забезпеченість лікарями становить 37,36 на 10 тис. населення (у 2017 році цей показник дорівнював 37,8).

У лікувально-профілактичних закладах МОЗ України працюють (за винятком співробітників НДІ та ЗВО) 143 377 лікарів. Рівень забезпеченості кадрами – 34,15 на 10 тис. населення.

Назва спеціальності	Усього
Організація й управління охороною здоров'я	10360
Бактеріологія	642
Вірусологія	114
Генетика медична	31
Лаборанти-генетики	5
Гігієна дітей і підлітків	48
Гігієна праці	33
Гігієна харчування	419
Дезінфекційна справа	949
Паразитологія	92
Епідеміологія	315
Ендоскопія	183
Дієтологія	–
Загальна гігієна	–
Імунологія	–
Клінічна біохімія	–
Клінічна лабораторна діагностика	–
Комунальна гігієна	34
Лаборанти	2513
Лабораторна імунологія	–
Лабораторні дослідження факторів довкілля	–
Лабораторні дослідження фізичних факторів довкілля	–
Лабораторні дослідження хімічних факторів довкілля	–
Лікувальна фізкультура та спортивна медицина	476
Медична психологія	–
Наркологія	1090
Народна та нетрадиційна медицина	–
Патологічна анатомія	1059
Променева терапія	–
Професійна патологія	–
Психіатрія	3290
Психотерапія	239
Психофізіологія	–
Радіаційна гігієна	7
Радіологія	492
Радіонуклідна діагностика	–
Рентгенологія	3864
Рефлексотерапія	–
Санологія	26
Сексопатологія	65
Судова медицина	1169
Трансфузіологія	291
Ультразвукова діагностика	3450
Фізіотерапія	1185
Функціональна діагностика	1533
Інші	1769
Усього	35743

Соціально-демографічний профіль кадрового потенціалу

У медичній галузі працюють переважно жінки. Серед лікарів 2/3 працівників – жіночої статі. Серед молодшого медичного персоналу частка жінок становить 90%.

Рік у рік підвищується кількість працівників пенсійного віку. Кожний четвертий лікар, який працює в медичній галузі, досяг пенсійного віку: їх частка становить 24,6%. Така тенденція зберігається протягом останніх 8 років, незважаючи на підвищення пенсійного віку в країні.

Науково-педагогічний і науковий потенціал

Інноваційна, третинна (високоспеціалізована) медична допомога, що передбачає надання консультації, проведення діагностики, лікування хвороб із застосуванням високотехнологічного обладнання та/або медичних процедур високої складності, здійснюється високоспеціалізованими багатопрофільними або однопрофільними закладами охорони здоров'я. Високоспеціалізована медична допомога надається лікарем закладу охорони здоров'я, що забезпечує надання такої допомоги та має кваліфікаційну категорію не нижче першої.

До закладів, які надають таку допомогу, можна віднести науково-дослідні установи МОЗ, Національної академії медичних наук (НАМН) України, ЗВО. На сьогодні в цих установах працюють високоспеціалізовані фахівці, котрі використовують інноваційні наукові методики діагностики, лікування та профілактики хвороб.

Співробітники НДІ, підпорядкованих НАМН і МОЗ України, науково-педагогічні працівники ЗВО використовують у своїй практичній діяльності сучасні високоспеціалізовані методи, інноваційні технології, сучасні наукові розробки щодо діагностики, лікування та профілактики захворювань. НДІ мають відповідні умови та кадровий потенціал для надання інноваційної, третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги. Станом на 2018 рік науковий і науково-педагогічний потенціал медичних працівників України вимірювався 16311 фахівцями.

МОЗ підпорядковано 20 НДІ, що надають високоспеціалізовану медичну допомогу. У цих закладах працювали 970 співробітників. У 2018 році в системі МОЗ України здійснювали підготовку медичних кадрів 15 ЗВО та 3 заклади післядипломної освіти. У ЗВО працювали 11 893 викладачі, серед яких 1886 докторів наук (1485 професорів) і 7188 – кандидатів наук (4150 доцентів). Загалом у цих закладах працювали 13 486 лікарів.

До складу НАМН України входять 36 державних установ – наукових центрів, національних інститутів. Загалом працює 3448 науковців, із них 599 – доктори медичних наук і 1569 – кандидати (рис. 9).

Підготовка лікарів-інтернів в Україні

Підготовка інтернів за всіма спеціальностями здійснюється в 14 ЗВО, підпорядкованих МОЗ, а саме в Буковинському, Вінницькому, Донецькому, Запорізькому, Івано-Франківському, Луганському, Львівському, Одеському, Тернопільському, Харківському медичних університетах, Дніпропетровській медичній академії (м. Дніпро), Українській медичній стоматологічній академії (м. Полтава), Національному фармацевтичному університеті (м. Харків), Національному медичному університеті ім. О.О. Богомольця (м. Київ). Підготовку лікарів-інтернів здійснюють два заклади післядипломної освіти МОЗ (Національна медична академія післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика, м. Київ; Харківська медична академія післядипломної освіти) й один ЗВО, підпорядкований Міністерству оборони (Українська військово-медична академія, м. Київ). До підготовки лікарів-інтернів залучено два ЗВО Міністерства освіти і науки (МОН) України (Ужгородський національний університет і Сумський державний університет) та один приватний ЗВО (Київський медичний університет).

У 2019 році ліцензійний інтегрований іспит «Крок 3» склали 8959 інтернів із ЗВО різних підпорядкувань, із них 2027 осіб – за спеціальністю 221 «Стоматологія», 6009 – за спеціальністю 222 «Медицина», 90 – за спеціальністю 224 «Технології медичної діагностики та лікування», 823 – за спеціальністю 226 «Фармація». Переважна кількість інтернів проходили підготовку за контрактною формою навчання – 5685 осіб (63,5%), бюджетним коштом навчалися 3264 особи (36,5%).

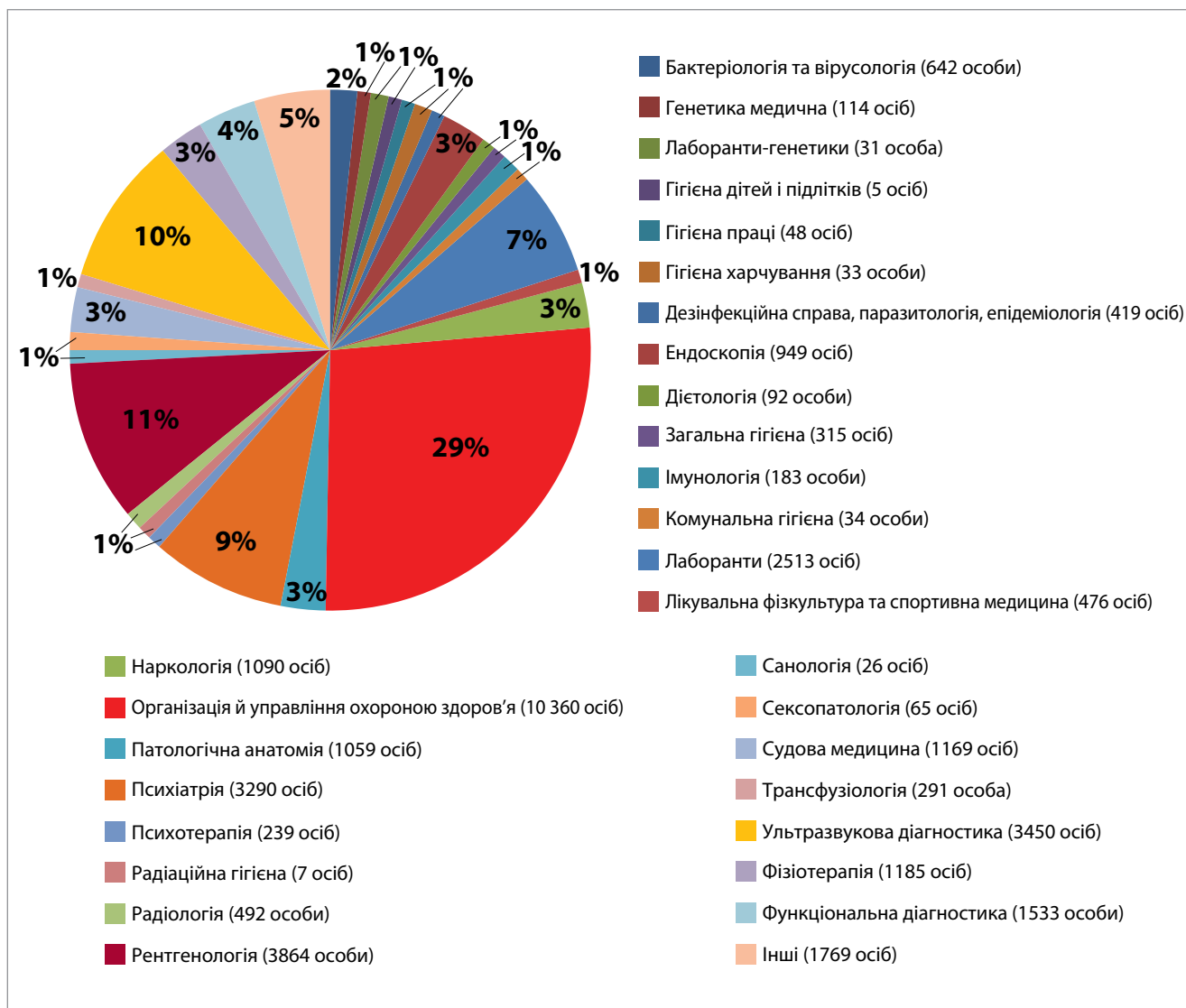

Рис. 7. Медичні кадри, котрі належать до лікарських спеціальностей «Інші» та надають медичну допомогу населенню чи беруть у цьому участь

Кожний п'ятий фахівець (1781 особа; 19,88%) не склав іспит. Найнижча підготовка була в інтернів із лабораторної діагностики (60% мали перекладати іспит) і загальної лікарської підготовки (21,6%). Національний показник був найвищим у провізорів (81,2%) і стоматологів (78,1%).

Аналіз кадрових ресурсів системи охорони здоров'я України свідчить про стійке зростання щільності лікарів-інтернів за період 2014-2018 років (із 2,5 до 3,1 на 10 тис. населення, середньорічний темп змін становив +0,2%).

Результати іспитів за спеціальностями

Ліцензійний інтегрований іспит «Крок 3. Загальна лікарська підготовка» склали лікарі-інтерни, котрі навчалися за 62 спеціальностями. Згідно з аналітичною довідкою Центру тестування, 2019 року цей іспит склали у 20 ЗВО 6009 лікарів-інтернів, з яких 3141 – бюджетної та 2868 – контрактної форми навчання. Іспит не склали 1299 осіб (21,6%). Національний показник за результатами складання ліцензійного іспиту «Крок 3. Загальна лікарська підготовка» становив 75,7%.

Відповідно до аналітичної довідки Центру тестування, 2019 року ліцензійний інтегрований іспит «Крок 3. Стоматологія» склали у 20 ЗВО (в тому числі в приватному ЗВО – Міжнародний гуманітарний університет, м. Одеса) 2027 лікарів-інтернів, з яких 91 – бюджетної та 1936 – контрактної форми навчання. Іспит не склали 361 особа (17,8%). Національний показник за результатами складання іспиту становив 78,1%.

У 2019 році ліцензійний інтегрований іспит «Крок 3. Лабораторна діагностика» склали в 7 ЗВО 90 лікарів-інтернів, з яких 2 – бюджетної та 88 – контрактної форми навчання. Не склали іспит 54 особи (60,0%). Національний показник за результатами складання іспиту становив 65,3%.

Ліцензійний інтегрований іспит «Крок 3. Фармація» 2019 року було проведено в 15 ЗВО, що здійснюють підготовку провізорів-інтернів: 12 ЗВО МОЗ (2 з яких – заклади післядипломної освіти), 1 ЗВО МОН, 1 приватний ЗВО й Українська військова медична академія. Іспит склали 823 провізори-інтерни, з яких 30 – бюджетної та 793 – контрактної форми навчання. Не склали іспит 67 осіб (8,1%). Національний показник за результатами складання іспиту становив 81,2%.

Продовження на стор. 24.

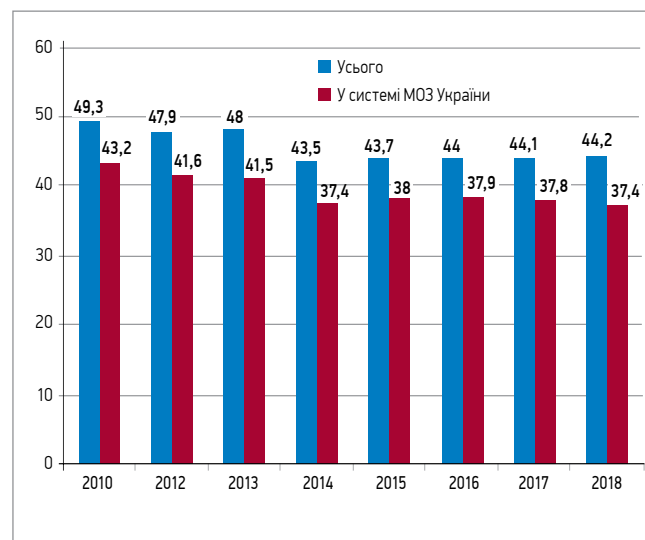

Рис. 8. Кількість медичних спеціалістів із вищою освітою на 10 тис. населення України (2010-2018 роки)

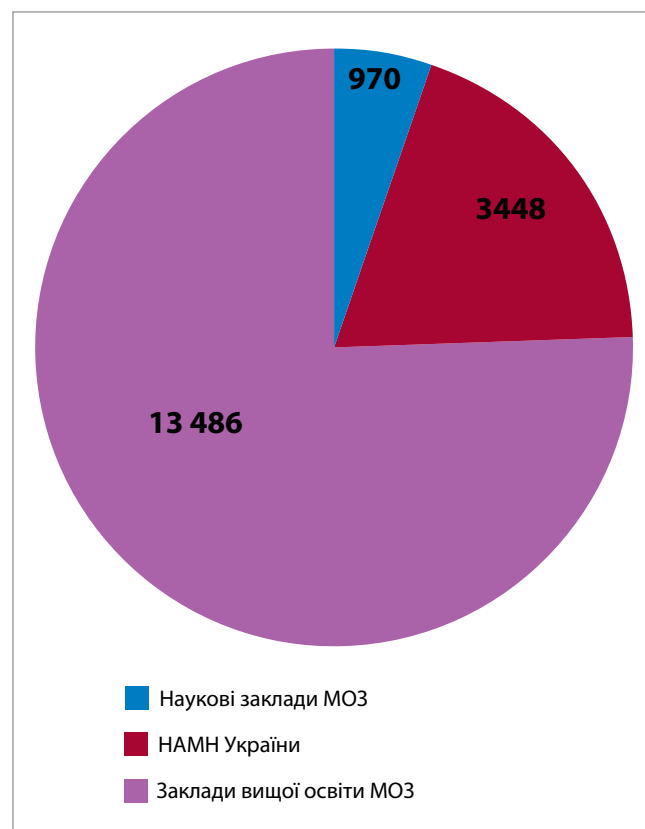

Рис. 9. Розподіл наукових і науково-педагогічних медичних працівників України за закладами

І.П. Мазур, д.м.н., професор, К.О. Надутий, Національна лікарська рада України; А.В. Ананьєва, Національна медична академія післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика, м. Київ

Медичні кадри України: аналіз за 2018 рік

Продовження. Початок на стор. 22.

Молодші спеціалісти з медичною освітою

У 2018 році в Україні працювали 345 364 молодші спеціалісти з медичною освітою (середній медичний персонал). Забезпеченість на 10 тис. населення становила 82,3. Переважна більшість із них, а саме 313 412 осіб (90,8%), працювали в закладах МОЗ України (забезпеченість на 10 тис. населення – 74,7). Станом на 2018 рік у закладах МОЗ працювали 30 232 фельдшери, 15 959 акушерок, 229 980 медичних сестер (рис. 10).

Молодші спеціалісти з медичною освітою працювали також в інших міністерствах і відомствах (15 585 осіб; 4,5%) і в приватних структурах (16 367 фахівців; 4,7%).

Спостерігається чітка тенденція до зменшення кількості молодших спеціалістів із медичною освітою в Україні та забезпеченості ними. У 2010 році було зареєстровано 428 667 фахівців (забезпеченість на 10 тис. населення становила 94,1). У 2015 році працювали вже 371 736 осіб (забезпеченість – 87,3), у 2017-му – 360 416 (забезпеченість – 85,4).

Укомплектованість штатних посад середнього медичного персоналу станом на 2018 рік становила 91,1. Серед них 12,7% осіб пенсійного віку, тобто кожний восьмий працівник. Для порівняння: у 2010 році 15,8% кадрів середнього медичного персоналу були особами пенсійного віку, у 2015 році – 13,2%, у 2017-му – 12,9%.

Із 313 412 молодших спеціалістів із медичною освітою, котрі працювали в закладах МОЗ України, кваліфікаційну категорію мали 227 150 фахівців (154 806 – вищу, 42 173 – першу, 30 171 – другу).

Зменшується також кількість середнього медперсоналу, котрі працювали в закладах інших міністерств і відомств: у 2010 році працювали 25 687 спеціалістів, у 2015 році – 15 839, у 2017-му цей показник знизився до 15 733, у 2018-му – до 15 585 осіб.

У приватних структурах, навпаки, за останні 8 років спостерігається тенденція до зростання кількості кадрів. Так, у 2010 році їх кількість становила 12 462 особи, у 2013 році збільшилася до 13 477. У 2015 році показник знизився до 11 862 осіб, а надалі виключно зростає. У 2017 році працювали 14 239 фахівців, у 2018-му – 16 367, що є найвищим показником за всі досліджувані роки (рис. 11).

Кількість фахівців на різних рівнях надання медичної допомоги

Обґрунтування потреби в кадрах має спиратися на певні нормативи. Тривалий час лікувально-профілактичні заклади регулювали штати відповідно до Наказу МОЗ України від 23.02.2000 № 33 «Про штатні нормативи та типові штати закладів охорони здоров'я», що нині втратив чинність. У статті 34 (абзац 6) Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» зазначено: «Нормативи навантаження лікарів затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я».

Наказом МОЗ України від 19.03.2018 № 504 встановлено вимоги щодо організації та забезпечення надання первинної медичної допомоги (ПМД). У пункті 4 розділу II Порядку надання ПМД визначено оптимальний обсяг практики: 1800 осіб на 1 лікаря загальної практики – сімейної медицини, 2000 осіб на 1 терапевта; 900 осіб на 1 педіатра.

Згідно з результатами аналізу кадрових ресурсів системи охорони здоров'я України, частка лікарів спеціалізованої допомоги на 01.01.2019 становила 79%, первинної допомоги – 18%, екстреної допомоги – 4%. Структура кадрового забезпечення системи охорони здоров'я за рівнем надання медичної допомоги майже не змінюється з 1993 року. Співвідношення лікарів ПМД і вторинної медичної допомоги (ВМД) у 1993 році становило 1:5,4, а у 2018-му – 1:4,5. У країнах Європейського Союзу відповідний показник дорівнює 1:3.

Використовуючи дані Центру медичної статистики МОЗ України та НСЗУ, проведено аналіз кадрового забезпечення відповідно до рівня надання медичної допомоги. Фахівці були розподілені за спеціалізацією на групи. Зокрема, управління охороною здоров'я – 10 360 осіб; стоматологія – 25 651 особа, з яких у закладах МОЗ України – 16 852; лікарі-інтерни – 13 317 осіб.

Екстрена медична допомога: медицина невідкладних станів – 4213 фахівців, з яких у закладах МОЗ України працювали 4035.

ПМД: загальна практика – сімейна медицина – 15 197 осіб, з яких у закладах МОЗ України – 14 814; терапія – 3277 осіб, з яких 2069 обіймали посади дільничних терапевтів; педіатрія – 4398 осіб, з яких 3198 обіймали посади дільничних педіатрів. Усього ПМД надавали 22 872 фахівці.

ВМД: фахівці за спеціальностями «Внутрішні хвороби» – терапевти широкого профілю (9190 осіб),

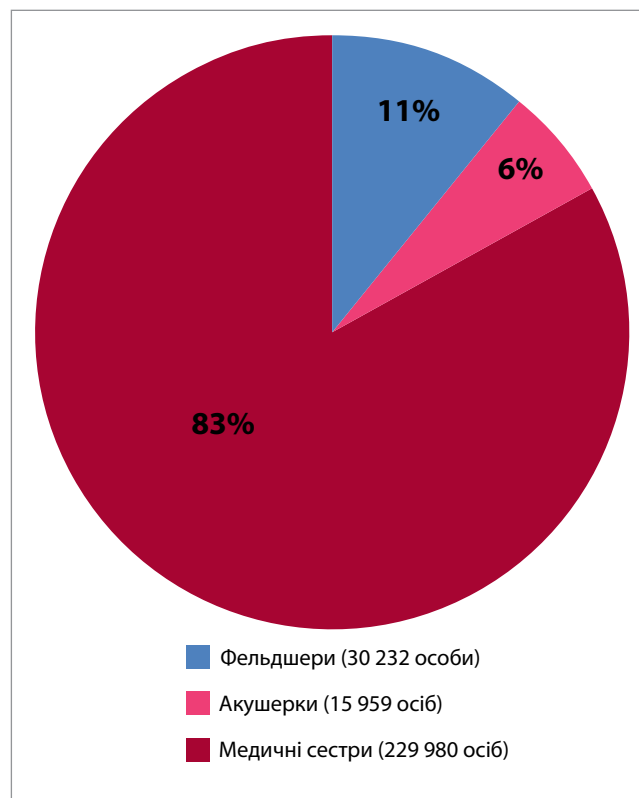

Рис. 10. Молодші спеціалісти з медичною освітою в закладах МОЗ України (2018 рік)

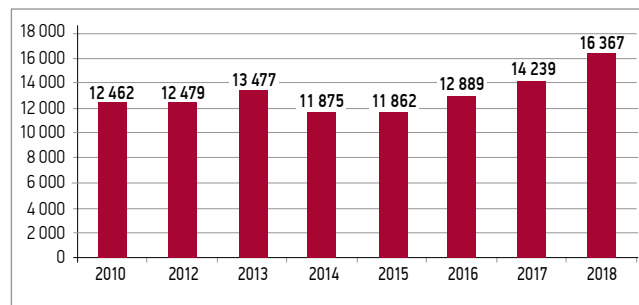

Рис. 11. Кількість середнього медичного персоналу в приватних структурах (2010-2018 роки)

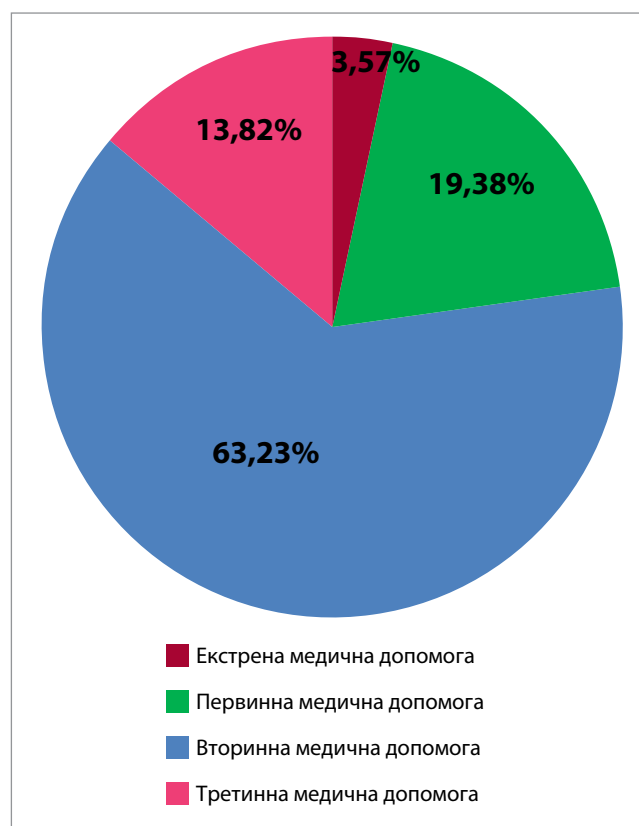

Рис. 12. Розподіл фахівців за рівнем надання медичної допомоги

вузькопрофільні спеціалісти (20 339 осіб); фахівці за спеціальностями «Хірургія» – 40 905 осіб; фахівці за спеціальностями «Педіатрія» – педіатри широкого профілю (4583 особи), високоспеціалізовані (9270 осіб); фахівці за спеціальностями «Інші» – 6662 особи. Усього ВДМ надавали 90 949 лікарів.

Співвідношення лікарів, які надають первинну та вторинну медичну допомогу, становить 1:3,98 (20,09% – ПМД, 79,91% – ВМД).

Заплановано реформування третинної медичної допомоги, що надається у високоспеціалізованих лікувально-профілактичних закладах, таких як НДІ МОЗ України, національні інститути НАМН, університетські клініки ЗВО. Вітчизняний науковий і науково-педагогічний потенціал представлений 16 311 спеціалістами. Якщо виокремити їх зі вторинної ланки, то кількість спеціалістів становить 74 638, а співвідношення лікарів ПМД до лікарів ВМД дорівнює 1:3,26. За цим показником Україна не суттєво відрізняється від країн з ефективними національними системами охорони здоров'я й наближається до європейських показників (рис. 12).

Отже, реформування системи охорони здоров'я варто проводити з огляду на кадровий потенціал галузі. Через непродумані кроки в кадровій політиці можливі ризики втрати медичних працівників унаслідок трудової міграції та вікового цензу, професійної демотивації. Необхідно прийняття державної програми кадрового забезпечення сфери охорони здоров'я відповідно до Закону України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних і робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів». Відсутність уваги з боку держави та ретельного аналізу може зумовити втрату трудового ресурсу медичної галузі з подальшим гальмуванням будь-якої реформи. Для вирішення цих питань необхідно створити міжвідомчу групу для проведення системного аналізу стану медичної галузі та її кадрового забезпечення, визначення й підвищення мотиваційної складової професійної діяльності лікарів, подальше фінансування не тільки галузі, а й фахової підготовки та перепідготовки фахівців. Стратегія кадрового забезпечення медичної галузі має бути обов'язковою складовою стратегії безперервного вдосконалення національної системи охорони здоров'я як державної соціально-економічної програми.

Література

- Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25.09.2015 № 70/1 Глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ua.unep.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/Agenda2030-UA.pdf>.
- Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019>.
- Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf.
- Закон України від 19.10.2017 № 2168-VIII «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19>.
- Закон України від 16.01.2020 № 2801-XII «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
- Наказ МОЗ України від 19.03.2018 № 504 «Про затвердження Порядку надання первинної медичної допомоги» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-18>.
- Медичні кадри та мережа закладів охорони здоров'я системи МОЗ України за 2017-2018 роки / Укл. Заболотько В.М., Якименко О.М., Стещенко І.Є., Харкевич Л.Б. – К., 2019.
- Показники здоров'я населення та використання ресурсів охорони здоров'я в Україні за 2017-2018 роки / Гол. ред. Лінчевський О.В. – К., 2019.
- Кадрова політика у реформуванні сфери охорони здоров'я: аналіз, доп. / Авраменко Т.П. – К.: НІСД, 2012. – 35 с. Електронна версія: www.niss.gov.ua.
- Надутый К.О., Лехан В.М., Найда І.В. Обґрунтування концепції безперервного вдосконалення національної системи охорони здоров'я України. Український медичний часопис, 2019. doi.org/10.32471/umj.1680-3051.129.138238. УДК: 614.2.001:73(477).
- Богдан Д., Бойко А., Василькова А. та ін. Кадрові ресурси системи охорони здоров'я в Україні. Ситуаційний аналіз. Проект USAID «Підтримка реформи охорони здоров'я» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.umj.com.ua/article/138238/obgruntuвання-kontseptsiyi-bezperernogo-vdoskonalennya-natsionalnoyi-sistemi-ohoroni-zdorov-ya-ukrayini>.
- Наказ МОЗ України від 23.02.2000 № 33 «Про штатні нормативи та типові штати закладів охорони здоров'я» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.moz.gov.ua/portal/dn_20000223_33n.html.
- Стоматологічна допомога в Україні: аналіз основних показників діяльності за 2018 рік: довідник / Вороненко Ю.В., Мазур І.П., Павленко О.В. – Кропивницький: Поліум, 2019. – 176 с. ISBN 978-966-8559-64-8.
- Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних і робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» зі змінами, внесеними згідно із Законом України від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5499-17>.